

*Качурінер В. Л.,
викладач кафедри конституційного права та державного управління
Міжнародного гуманітарного університету*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЕКОЛОГІЧНИХ СТАНДАРТІВ ВИРОБНИЦТВА

Анотація. Нині захист навколишнього середовища є ключовим питанням в політичному та правовому просторі й важливою проблемою, яка існує на національному, регіональному, європейському й міжнародному рівнях.

ЄС став базовою платформою для вирішення глобальних проблем, які постають перед людством, у тому числі для становлення правових засад єдиної екологічної стратегії і розробки загальноєвропейських принципів і національних систем законодавства про охорону навколишнього середовища, а також становлення та впровадження екологічних стандартів виробництва.

Ключові слова: навколишнє середовище, екологічні стандарти виробництва, екологічні програми ЄС.

Постановка проблеми. Критична ситуація в галузі навколишнього середовища загальновідома. Глобалізація проблем екології вимагає всебічних оперативних заходів з охорони навколишнього середовища локального, регіонального та універсального характеру. Екологічна проблема – одна з тих, які державам неможливо вирішити поодиночі, покладаючись виключно на свої сили. Такий стан речей зумовлює необхідність проведення заходів щодо захисту навколишнього середовища на міжнародному й наднаціональному рівнях.

Найбільш інтенсивно національне і міжнародно-правове регулювання охорони навколишнього середовища здійснюється на європейському континенті. Особливо успішним вирішення екологічної проблеми стало в умовах європейської інтеграції, яка забезпечила стабільність, мир та економічне процвітання протягом останніх шістдесяти років. Вона допомогла підняти рівень життя, створити внутрішній ринок, ввести євро і зміцнити роль Європейського Союзу (ЄС) у світі [12, 67].

Європейський Союз приділяє даній проблемі серйозну увагу, оскільки подальше економічне зростання і політичне об'єднання держав-членів неможливі без урахування екологічного фактору [10, 843].

Екологічні проблеми є предметом турботи різних інститутів і органів Європейського Союзу [14, 325-326].

На міжнародному рівні ЄС займає активну правотворчу позицію в сфері охорони навколишнього середовища, бере участь у діяльності різних міжурядових

конференцій і міжнародних організацій по даному питанню, сприяє заходам ООН стосовно переходу до сталого розвитку.

Зауважимо також, що перспективи наукових досліджень убачаються в поглибленні участі науковців у вирішенні найбільш актуальних соціально та економічно значущих проблем [16], розв'язання яких безпосередньо пов'язане зі збереженням довкілля та встановленням заходів при виробництві продуктів, їх продажу, використанні або на стадії відходів.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. Серед українських і зарубіжних фахівців, які досліджували різноманітні аспекти еколого-правового простору ЄС та держав-членів ЄС слід назвати таких вчених, як: О. Вишняков, Г. Вінтер, О. Дубовик, П. Калініченко, Л. Кремер, В. Лозо, Н. Малишева, М. Микієвич, О. Мірошніченко, С. Кашкін, Н. Пахомова, Т. Реднікова, Л. Ентін, Andersen M. S., Davies Peter G. G., Gehring Thomas, Kiss A., Shelton D., Nicolas de Sadeleer, Sands P., Peel J. та ін.

Люк Лаврійсен (Luc Lavrijssen) підкреслив, що «Європейський суд відіграє вирішальну роль в практичному застосуванні європейського екологічного права». Суд приймає все більш прихильну позицію з питання про те, що держава-учасниця у відсутності повністю гармонійних екологічних правових норм зберігає значну обережність у контролі місцевої політики в галузі навколишнього середовища. Значення охорони навколишнього середовища, таким чином, збалансовано на протигагу економічним інтересам, які іноді конфліктують з екологічними. Інтерпретація екологічних директив, як правило, призводить до того, що положення, які захищають навколишнє середовище, зазвичай широко тлумачаться, в той час як положення, які встановлюють винятки з цих правил, зазвичай володіють обмеженою інтерпретацією. Судова практика Суду Справедливості в галузі охорони навколишнього середовища добре показує важливу роль національних судів у виконанні примусових обов'язків, створених директивами Співтовариства [8, 65].

Незважаючи на значну кількість публікацій, в яких запропоновано аналіз права ЄС в сфері охорони навколишнього середовища, недостатньо уваги приділяється вивченню механізмів, інструментів і

нормативних актів політики Європейського Союзу у сфері становлення та розвитку екологічних стандартів виробництва.

В результаті дослідження ставляться наступні **цілі**:

– проаналізувати стан права ЄС в сфері охорони навколишнього середовища, виділити етапи його розвитку;

– визначити стан розвитку екологічних стандартів виробництва.

Викладення основного матеріалу. Екологічна стратегія Європейського Союзу пройшла у своєму розвитку певні етапи:

1. На першому етапі (1951-1957) особлива компетенція в галузі охорони навколишнього середовища у Європейських співтовариств була відсутня, приймалися поки одиничні норми і заходи в цій сфері, які не мали системного характеру [12, 71]. Разом з тим, вже в Паризькому установчому договорі про Європейське об'єднання вугілля і сталі 1951 р. в якості основних завдань європейської інтеграції встановлювався економічний розвиток, зростання зайнятості та підвищення життєвого рівня в державах-членах на основі раціонального використання природних ресурсів.

2. Римський договір 1957 р., який визначив другий етап (1957-1982), встановив цілі екологічної політики: збереження, захист і поліпшення стану навколишнього середовища; охорона здоров'я людей; досягнення раціонального використання природних ресурсів; сприяння міжнародним заходам розв'язання регіональних і загальносвітових екологічних проблем. Перші дії Європейської комісії в цій області будувалися на вельми хиткій юридичній підставі – Преамбулі та двох статтях Договору 1957 р., де згадувалася мета поліпшення якості життя і право Співтовариства вживати дії, не зазначені в Договорі, але необхідні для досягнення його цілей.

Наприкінці 1960-х рр. розвиток суспільства став неможливим без охорони довкілля. Незабаром Європейський Союз починає приймати Екологічні програми – базові політико-правові документи, що пілотують законодавство Євросоюзу та його втілення в життя. Перші програми встановили для держав-членів принципи, цілі, проекти, пріоритети й комплекс контрольно-управлінських заходів з рішення екологічних проблем, які здобули розвиток у наступних документах. У світі головних задач були закріплені принципи екологічної стратегії ЄС [6, 268].

А вже на початку 1970-х рр. розвиток економіки Співтовариства і підвищення життєвого рівня його населення стали немислимі без боротьби із забрудненням навколишнього середовища [13].

Так, була прийнята директива 70 /220 /ЄС, що визначала єдині екологічні стандарти для двигунів транспортних засобів, і з метою скорочення викидів

забруднюючих речовин в атмосферне повітря встановила нормативи гранично допустимих викидів [7, 516].

Значний вплив на розвиток екологічного права Співтовариства мала Стокгольмська конференція ООН 1972 року. В жовтні 1972 року держави-члени Європейського Економічного Співтовариства приймають Декларацію щодо програми дій із навколишнього середовища.

На початку 1973 року була прийнята Перша програма дій із навколишнього середовища (на 1973-1976 рр.). З цього моменту всі пріоритетні дії Співтовариства у сфері охорони довкілля визначаються так званими програмами дій, які, хоча і не мають обов'язкової юридичної сили, є важливим інструментом регулювання питань, що стосуються охорони довкілля [15, 11].

Перша програма дій із навколишнього середовища визначила шість основних завдань: 1) зменшення і по можливості запобігання забрудненню; 2) підтримка екологічного балансу біосфери; 3) недопущення шкоди природі при експлуатації її ресурсів; 4) поліпшення умов праці за допомогою нормалізації довкілля; 5) посилення екологічних аспектів у містобудуванні і землекористуванні; 6) пошук шляхів розв'язання проблем навколишнього середовища спільно з державами в рамках і поза Співтовариством, особливо в міжнародних організаціях [17, 1-2].

Також перша програма дій координувала природоохоронну діяльність Співтовариства в міжнародних організаціях [1, 3] (Організація економічного співробітництва та розвитку [18], Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй [19], Програма ООН по навколишньому середовищу [20]), що відають різними аспектами політики, економіки, законодавства і охорони здоров'я з метою розробки рекомендацій національним урядам, особливо при гармонізації термінових заходів захисту навколишнього середовища.

В ході забезпечення реалізації Першої програми дій та з метою зменшення обсягів виробництва відходів та усунення їх виробництва взагалі шляхом удосконалення методів управління й розумного споживання ресурсів була прийнята Директива Ради 75 /442 /ЄС про відходи [4, 39-41].

З метою запобігання забрудненню водних об'єктів, виключення шкоди здоров'ю людей здійснення моніторингу та контролю якості води була прийнята Директива Ради 75 /440 /ЄС про вимоги до якості поверхневих вод, призначених для забору питної води в державах-членах [3, 26-31], а також – Директива Ради 76 /160 /ЄС про якість води для купання [5, 1-7]. Їх мета – зменшення забруднення вод, що використовується для питних потреб і купання та їх охорона від подальшого погіршення, що сприятиме в цілому охороні навколишнього середовища та здоров'я населення [7, 517].

Друга програма дій Європейських Співтовариств, яка називалася «Продовження та імплементація політики Європейського Співтовариства і програма дій з навколишнього середовища», була прийнята у 1977 році і була фактичним продовженням і розвитком Першої програми дій.

Вперше зазначалось, що економічний розвиток – не самоціль, але основа зусиль соціальних партнерів щодо поліпшення якості життя з властивою Європі увагою до невідчутних цінностей і захисту навколишнього середовища, щоб поставити прогрес на службу людству. Відповідальність за здійснення Програми покладалася на Комісію [12, 87].

У межах Співтовариства також втілюються в життя дослідницькі програми з питань охорони навколишнього середовища, наприклад, «Наука і технології для охорони навколишнього середовища» (STEP) і «Європейська програма кліматології та природних регіонів» (ЕРОСН) [6, 263-264].

Цей період знаменується становленням політики Співтовариства відносно навколишнього середовища і способів її правового регулювання.

3. На третьому етапі (1982-1986) відбувся перехід багатостороннього екологічного співробітництва на постійну міждержавну основу.

Законодавство ЄС у цей період починає регулювати виробництво і використання хімікатів, обмежує маркетинг і застосування деяких небезпечних речовин та препаратів, встановлює процедуру контролю навколишніх середовищ, порушених відходами індустрії, закріплює процедури узгодження програм скорочення і можливого усунення забруднення, а також класифікації, упаковки та маркування небезпечних речовин, що підлягають реєстрації.

На цьому етапі також було поставлено питання про відходи виробництва в цілому і засоби їх усунення, регламентувалися допустимі межі відходів виробництва, а також можливості їх повторного використання [12, 73-74].

Третя програма дій Європейського Співтовариства «Продовження та імплементація політики Європейського Співтовариства і програма дій з навколишнього середовища» (1982-1986 рр.) була прийнята 7 лютого 1983 року. Вона містила ряд принципово нових положень, що стосувались чотирьох аспектів екологічної політики Співтовариства: необхідність подальшої інтеграції екологічної політики в інші секторні політики Співтовариства; необхідність посилення превентивних аспектів екологічної політики та інші.

Таким чином, проходив активний розвиток вторинного законодавства Європейських Співтовариств у сфері навколишнього середовища, незважаючи на відсутність відповідних положень щодо охорони довкілля в первинному законодавстві, тобто в установчих договорах Європейських Співтовариств.

Лише у 1987 році Єдиним Європейським Актом у Договір про заснування Європейського Економічного Співтовариства були внесені положення, що стосувалися навколишнього середовища. Цим Актом до Договору додавався новий розділ – «Навколишнє середовище».

Передбачалось, що Співтовариство діятиме у сфері навколишнього середовища в тих межах, в яких цілі, передбачені Договором, будуть краще досягатись на рівні Співтовариства, аніж на рівні держав-членів.

4. Четвертий етап (1986-1992) був ознаменований закріпленням компетенції Співтовариств в області навколишнього середовища в Єдиному Європейському Акті (ЄСА) 1987 р. і легітимацією екологічної діяльності. У ЄСА з'явилась спеціальна стаття, присвячена цьому напрямку діяльності Співтовариства. Однак, юридична база комунітарних заходів у галузі охорони навколишнього середовища була істотно зміцнена. Охорона навколишнього середовища стає однією з областей, в якій повноваження розподілені між ЄС та державами-членами.

У ЄСА були сформовані три основні принципи політики Співтовариства і держав-членів в області охорони навколишнього середовища: запобігання забрудненню, усунення забруднення у його джерела, відшкодування збитків від забруднення тим, хто в ньому винен [12, 74-75].

Четверта програма дій з навколишнього середовища (1987-1992 рр.) була прийнята 19 жовтня 1987 року. Вона аналізує доповнення, зроблені Єдиним Європейським Актом до Римського договору та приділяє більше уваги пошуку нових можливостей для інтеграції екологічної політики в інші політики Співтовариства, звертаючи особливу увагу на такі сфери діяльності: розробка екологічних стандартів; ефективне і комплексне застосування існуючого законодавства Співтовариства; управління усіма видами впливу на навколишнє середовище; забезпечення ширшого доступу громадськості до інформації та поширення екологічної інформації, а також розвиток екологічної освіти та інше. 1987 рік проголошувався Європейським роком навколишнього середовища [15, 14].

Договір про заснування Європейського Союзу 1992 року поставив нову ціль перед державами-членами – досягнення збалансованого та сталого розвитку. Було визначено ще одну ціль політики Співтовариства в сфері захисту навколишнього середовища – забезпечення на міжнародному рівні заходів, пов'язаних з вирішенням екологічних проблем у регіональному і міжнародному масштабах.

Внесення положень, що регулюють політику в сфері навколишнього середовища, до установчих договорів Європейських Співтовариств сприяло не лише виникненню великої кількості норм вторинного права, а й інституційному розвитку Співтовариства.

5. На п'ятому етапі (1992-2001) потужний підйом екологічного руху в Західній Європі змусив уряди держав-членів зробити значні кроки вперед у цій області. У Маастрихтському договорі 1993 року про утворення ЄС була істотно змінена формулювання його економічних цілей: досягнення стійкого, безінфляційного та екологічно прийняттого росту. Охорона навколишнього середовища зводилась до рангу самостійного напрямку політики ЄС.

Програма створення єдиного ринку підняла статус політики у сфері охорони навколишнього середовища. Запровадженням суворих екологічних обмежень Комісія намагається забезпечити високий рівень захисту в межах єдиного ринку. Крім того, держави-члени можуть вживати власних заходів для захисту навколишнього середовища, але вони не повинні перешкоджати розвитку торгівельних відносин у межах Співтовариства і тим самим не порушувати законодавство Євросоюзу. Відносно високими екологічними стандартами відрізняються північні держави і Німеччина.

Починаючи з літа 1993 р., ретельно перевірені продукти одержали можливість нагородження спеціальною еколейбою, а з 1995 р. фірми – отримувати знак «екологічно чистий» після інспекції їхньої продукції [6, 265].

Новий крок вперед у зміцненні юридичної бази екологічної стратегії ЄС був зроблений в Амстердамському договорі.

Після утворення ЄС, вперше була прийнята довгострокова (до 2000 р.) П'ята програма дій в галузі охорони навколишнього середовища, яка визначила розширення правового регулювання і початкову кодифікацію норм ЄС у сфері екології [12, 77].

П'ята програма отримала спеціальну назву «До сталості» (1993 – 2000 рр.). Під час реалізації четвертої програми відбулася важлива подія у сфері охорони довкілля – Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро, на якій прозвучав заклик дотримуватися принципів та ідей «сталого розвитку». У зв'язку з цим П'ята програма дій із навколишнього середовища була названа «До сталості». У преамбулі і тексті програми підкреслюється важливість принципів Декларації Ріо-де-Жанейро і бажання їх дотримуватися.

Якщо раніше важлива роль відводилася лише законодавчим інструментам для досягнення цілей програми, то П'ята програма дій пропонує використовувати також ринкові інструменти, механізми фінансової підтримки, горизонтальні інструменти, що включають статистичні дані, наукові дослідження, технологічний розвиток та ін. У програмі підкреслювалася важлива роль неурядових організацій. Багато уваги приділялося питанню екологічної освіти [15, 15].

Екологічне законодавство ЄС встановлює європейський стандарт для національної специфікації

систем управління навколишнім середовищем, до добровільної участі в індустріальному секторі екоуправління залучаються економічні кола, встановлюється порядок досягнення угод в ході виконання правових приписів, забезпечується доступ громадськості до документів Європейського агентства з навколишнього середовища, в тому числі через інформаційний сайт «Природа», приймається програма підтримки природоохоронних об'єднань, а для відкритого обговорення проблем екології створюється Європейський консультативний форум з навколишнього середовища і сталого розвитку [2, 10].

Таким чином, основними напрямками екологічної стратегії ЄС на цьому етапі стали: правове регулювання антропогенного впливу на навколишнє середовище і моніторинг її стану; екологічний менеджмент і аудит; стандартизація і сертифікація взаємовідносин суспільства і природи; захист екологічних прав людини. Спільна екологічна компетенція ЄС та держав-членів розмежовується на основі принципу субсидіарності, нерозривно пов'язана з іншими напрямками інтеграції та надається установчим договором як для екологічної діяльності, так і для сприяння внутрішньому ринку.

6. Шостий етап ознаменувався прийняттям нового договору в Ніцці 2001 року, який поклав початок шостого етапу, пов'язаного зі значним розширенням ЄС за рахунок 12 держав Центральної та Південної Європи. Лаакенська декларація 15 грудня 2001 «Майбутнє Європейського Союзу» встановлює більш точні орієнтири і графік практичних заходів з реформування й удосконалення екологічної стратегії ЄС з урахуванням нових геополітичних та екологічних реалій.

Відповідно до положень засновницького договору, екологічну стратегію ЄС як і раніше будують на основі Програм дії в області навколишнього середовища, що визначає пріоритети та актуальні заходи на найближче майбутнє. Свій розвиток П'ята програма 1993 року знайшла у Шостій екологічній програмі ЄС, яка була затверджена на 10 років Рішенням Європейського парламенту та Радою № 1600 /2002 /ЄС від 22 липня 2002 року безпосередньо перед Світовим самітом ООН зі сталого розвитку (РІО+10) в Йоганнесбурзі і спрямована на інтеграцію екологічних вимог у різні напрямки діяльності Співтовариства та забезпечення сталого розвитку з урахуванням майбутнього розширення ЄС.

Передбачається, що Програма повинна сприяти інтеграції екологічних інтересів у всі політики Співтовариства і досягненню сталого розвитку [9, 19-20].

У зв'язку з обговоренням питання щодо стандартів виробництва і обігу продуктів потрібно вказати, що на думку європейських фахівців, до цих пір не існує діючої політики поводження з продуктами та їх ви-

робництва в Співтоваристві. Це пояснюється тим, що юридично неможливо охопити аналіз життєвого циклу виробництва, так як в цьому випадку було б потрібно об'єднати надзвичайно різні джерела, види, результати і кінцеві пункти впливу безліччю загальних інструментів [11, 95-96]. Наприклад, необхідно було б встановити заходи при виробництві продуктів, їх продажу, використанні або на стадії відходів. ЄС повинно були б взяти на приціл використання сировини і матеріалів, споживання енергії при виробництві та застосуванні, а також хімічні, біологічні та радіологічні викиди, а також запровадити необхідних дій та економічні механізми.

На сучасному етапі Договір про внесення змін до Договору про Європейський союз та Договір про заснування Європейського співтовариства, або Договір про реформу ЄС, створений з метою покращення функціонування Європейського Союзу у складі 27 держав-членів та зміцнення ролі і позицій ЄС на світовій арені в умовах глобальних змін, було остаточно узгоджено на Міжурядовій конференції в Лісабоні 19 жовтня 2007 року.

Новий договір змінює цінності і цілі Європейського союзу (Ст. 2 і 3 Договору про ЄС). Договір про реформу змінює назву Договору про заснування Європейських співтовариств на Договір про функціонування ЄС, чим безпосередньо пов'язує його з Договором про ЄС та цілями, які він ставить перед об'єднаною Європою. Таким чином, принципи, які розглядалися раніше як декларативні: захист громадян ЄС по всьому світу, економічна, соціальна і територіальна єдність, культурне різноманіття та інше – поряд з соціальними цілями, стають основними завданнями політики ЄС. Завданням ЄС також стає створення «внутрішнього ринку» і досягнення цілого ряду цілей: повна зайнятість, соціальний прогрес, високий рівень захисту навколишнього середовища, боротьба проти дискримінації, соціальна справедливість, захист прав дітей та інше.

Висновки. За весь час проведення Співтовариством екологічної політики було прийнято шість програм у сфері захисту навколишнього середовища.

В екологічній політиці передбачалось використання найбільш ефективних і найменш витратних економічних інструментів. Атрибутами ефективності виступали спільне планування і порівняння законодавча основа, спільні методи оцінки витрат і принципи їх розподілу з узгодженням цін, умов конкуренції і інвестицій. У практиці застосування економічних інструментів утвердився принцип «забруднювач платить».

До чотирьох пріоритетних сфер дій Співтовариства на найближчі роки віднесені: зміна клімату; природа і біологічне різноманіття; навколишнє середовище, здоров'я та якість життя; природні ресурси і відходи [14, 849].

Таким чином, завдяки ЄС протягом більш як півстоліття Європа живе у світі, який випереджає у своєму розвитку США і Японію, у тому числі в екологічних досягненнях. За цей період створено правову базу екологічної стратегії, удосконалюються методи охорони природи, закладено початок поліпшення якості навколишнього середовища. ЄС, будучи лідером екологічного співробітництва в Європі, бере активну участь у глобальних заходах щодо захисту навколишнього середовища під егідою ООН.

Література:

1. Agreement of 5 march 1973 amending the agreement of the representatives of the governments of the member states meeting in council of 28 may 1969 concerning standstill and information for the commission // OJ C 009, 15 /03 /1973, P. 3.
2. Commission Decision of 26 November 1995 approving the programme for the eradication of rabies for 1997 presented by France and fixing the level of the Community's financial contribution (Only the French text is authentic) // OJ 023, 24 /01 /1997, P. 10.
3. Council Directive 75 /440 /EEC of 16 June 1975 concerning the quality required of surface water intended for the abstraction of drinking water in the Member States // OJ L 194, 25 /07 /1975, P. 26-31.
4. Council Directive 75 /442 /EEC of 15 July 1975 on waste // OJ L 194, 25 /07 /1975, P. 39-41.
5. Council Directive 92 /43 /EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora // OJ L 59, 08 /03 /1996, P. 63.
6. Антонюк Н. В. Європейський Союз: політика, економіка, право: навчальний посібник / Н. В. Антонюк, М. М. Микієвич. — Львів, 2005. — 532 с.
7. Вишняков О. К. Право Європейського Союзу: підручник / О. К. Вишняков. — О.: Фенікс, 2013. — 883 с.
8. Дубовик О. Л. Экологическое право ЕС: формирование, развитие, достижения и актуальные задачи / О. Л. Дубовик // Право и политика. — 2004. — № 12. — С. 58-67.
9. Кашкин С. Новая программа действий Европейского сообщества в области окружающей среды / С. Кашкин, П. Калинин // Российская юстиция. — 2003. — № 8. — С. 19-20.
10. Кашкин С. Ю. Право Европейского Союза: учебник для вузов / С. Ю. Кашкин. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Юрайт; Высшее образование, 2010. — 1119 с.
11. Кремер Л. Экологическое право Европейского Союза / Л. Кремер, Г. Винтер; отв. ред. О. Л. Дубовик. — М.: Городец, 2007. — 144 с.
12. Лозо В. И. Правовые основы экологической стратегии Европейского Союза (концепция, программное обеспечение, систематизация и комментарий действующего законодательства ЕС): монография / В. И. Лозо. — Х.: Право, 2008. — 368 с.
13. Лозо В.И. Початок програмного забезпечення правових основ екологічної стратегії Європейського Союзу / В.И. Лозо // Теорія і практика правознавства: Електронне наукове фахове видання Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». — 2012. — Вип. 1 (2). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=373&Itemid=229&lang=uk
14. Мазур И. И. Глобалистика. Энциклопедия / И. И. Мазур, А. Н. Чумаков. — М.: Радуга, 2003. — 1328 с.

15. Микієвич М. М. Європейське право навколишнього середовища: навчальний посібник / М. М. Микієвич, Н.І. Андрусевич, Т. О. Будякова. — Л.: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2004. — 256 с.
16. Попович Ю. Досвід реалізації екологічної політики ЄС країнами центральної і східної Європи: уроки для України / Ю. Попович // Виртуальна бібліографічна справка. Об'єдінена справочна служба бібліотек України, 2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2012_2/12pydeuu.pdf
17. Declaration of the Council of the European Communities and of the representatives of the Governments of the Member States meeting in the Council of 22 November 1973 on the programme of action of the European Communities on the environment // Official Journal C 112, 20 /12 /1973 P. 1-2.
18. <http://www.oecd.org/>
19. http://www.unece.org/press/execsec/current_exec.html
20. <http://www.unep.org/>

Качуринер В. Л. Становление и развитие политики Европейского Союза в области охраны окружающей среды и экологических стандартов производства

Аннотация. На современном этапе защита окружающей среды является ключевым вопросом в политической и правовом пространстве и важной проблемой,

которая существует на национальном, региональном, европейском и международном уровнях.

ЕС стал базовой платформой для решения глобальных проблем, стоящих перед человечеством, в том числе для становления правовых основ единой экологической стратегии и разработки общеевропейских принципов и национальных систем законодательства об охране окружающей среды, а также становление и внедрение экологических стандартов производства.

Ключевые слова: окружающая среда, экологические стандарты производства, экологические программы ЕС.

Kachuriner V. Formation and development of EU policy in the field of environmental protection and environmental standards of production

Summary. Environmental protection is an important question at the political and legal level and a significant problem that exists at the national, regional, European and international levels.

The EU has become the base platform for the solution of global problems facing humanity, including the legal basis for the establishment of a unified environmental strategy and the development of common European principles and national legislation on the protection of the environment, as well as the establishment and implementation of environmental standards of production.

Keywords: environment, environmental standards of production, EU environmental programs.